

בוזה כי אולי היה לו כח לכוף היצר, [וכמו ששמעתי בזה מענין זמרי שטעה בזה]. (צדקת הצדיק — מג. וע"ע רסיסי לילה — לח; קומץ המנחה — לד; פרי צדיק — וישב יא).

— **'הא במלכות אחשורוש'** —

'... אבל עבדות דאחשורוש אכתי ישנו כל זמן שאנו בגלות תחת יד מלכי אומות העולם. ואחשורוש הוא שורש המלכות הרשעה, היינו הקליפה דמלכות דסטרא אחרא שלעומת מלכות שלמה המלך ע"ה בקדושה. ועל כן אמרו גם כן בכתובות נ"א סע"ב 'הא במלכות אחשורוש' — נקטוהו למשל על מלכות גדולה דאומות העולם, אף דיש לפרש לפי שאחשורוש קיבץ בתולות לזנות, שם היה אדרבא לישא אחת מהם ולא שייך (לומר) דודאי לא ישאנה, ודרך שביה לא מצאנו בו — אבל שורש המלכות הרשעה כאשר היא בכל תוקף כבוד ויקר עושר וגדולה נקראת על שמו...'. (מתוך מחשבות חרוץ עמ' 189)

דף נב

ציונים באורים והערות

'פעם ראשונה פודה מכאן ואילך רצה פודה רצה אינו פודה' — לפרש"י (ולוה נטה הרא"ש) משמע שאם רצה אינו פודה כלל, אפילו בדמיה. ולפרוש רבנו חננאל בדמיה חייב לפדות לעולם. והרמב"ם (אישות יד, יט) מפרש: פעם ראשונה פודה על כרחו ואינו רשאי להוציאה וליתן לה כתובה. מכאן ואילך רצה פודה רצה אינו פודה אלא נותן לה כתובתה ודיו.

תוס' ד"ה רצה. על מה שהביאו מהירושלמי שהנשים ממהרות למות יותר מן האנשים — ע' במובא לעיל סוף דף מז.

(ע"ב) 'אין פודין את השבוין יותר על כדי דמיהן' — בטעמי ההלכה, וכיצד הדין במקום חשש סכנת מות לשבוי — ע' במובא גטין מה.

'עשו הקזת דם בארץ ישראל כרפואה שאין לה קצבה' — לפי שהיו רגילים שם להקזו דם תדיר ואין לה קצבה והרי זה כמזונות. (רא"ש)

— **ז'לבסוף סבר אדם חשוב שאני'** —

'... וכן בכל מקום שאמרו רז"ל 'אדם חשוב שאני', הכוונה מצד החיוב יעשה כן, כי אילו היו כל העולם שוה במזגם זה, היה הדין נכתב כן בתורה לכולם. נמצא, ענינים כאלה וכאלה נקראים 'לפנים משורת הדין', והוא דין גמור לההוא גברא'. (של"ה) — 'בעשרה מאמרות' רא. וכענין הזה כתב בשו"ת אחיעזר (ח"ד סח) ועוד, עפ"י הגמרא בב"מ פד. וע"ע במובא בשבת נא).

'הא נמי דאורייתא הוא דכתיב קחו נשים...' — ע' במצוין בסוכה מג (חוברת קלא), דוגמאות רבות ללשון 'דאורייתא' ו'אמרה תורה' על מקראות שבנביאים ובכתובים, ואף על דברים שאין להם מקור בכתוב כלל אלא מהלכה למשה מסיני.

'הא נמי דאורייתא הוא דכתיב קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים' — מכאן כתב האבני-מלואים (קיג) לסייע לדעת מהרי"ל (שהובא ברמ"א שם) שפרנסה (= נדוניה) אינה נגבית מנכסי האם אלא מנכסי האב, שהרי מהכתוב הוה עצמו למדו במסכת קדושין (ל) שהאב חייב להשיא את בנו ולא האם, ומסתבר אם כן שגם החיוב האחר, ואת בנותיכם תנו לאנשים, אינו מוטל אלא על נכסי האב ולא על נכסי האם.

ואולם דעת הנמוקי-יוסף (בפרק יש נוחלין) שגובים לפרנסה גם מנכסי האם. [יש מפרשים דעתו, כשמתה האם אחר האב, אבל מתה בחיי בעלה, לא חל מעולם חיוב על הנכסים שלה. ע' כנסת הגדולה בהגהות הטור שם]. ויש ליישב שהלימוד שלמדו כאן מ'ואת בנותיכם תנו' ליתן לה נדוניה, אינו אלא אסמכתא בעלמא אבל עיקר החיוב הוא מתקנת חכמים ולא מדברי קבלה (וכמו שצדד מהרש"א נג.), ועל כן אינו בהכרח להשוות חיוב זה לחיוב המוטל על האב להשיא את בנו, ושפיר יש לומר שתקנו חכמים פרנסה לבת אף מנכסי האם (ע' שבט הלי ח"ז רי.).

*

מנהג יהודה ומנהג גליל

'אנשי הגליל חסו על כבודן (שלא תודלול אלמנתם) ולא חסו על ממונן. אנשי יהודה חסו על ממונן ולא חסו על כבודן'. (לשון הירושלמי סוף פרקין. ניתן אולי להמליץ אותו רעיון על חילוקי המנהגים בין יהודה וגליל (מובא לעיל יב. מהתוספתא) בענין העמדת שושבינן למשמש החתן והכלה ולשהות במחיצתם, כדי לבדוק אחר רמאות. וע"ש בראשונים טעמים אחרים).

דף נג

'ייתב רבין בר חנינא קמיה דרב חסדא ויתב וקאמר משמיה דרבי אלעזר: מוחלת כתובתה לבעלה — אין לה מזונות. אמר ליה: אי לאו דקאמרת לי משמיה דגברא רבא, הוה אמינא לך משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו — משמע שרב חסדא קיבל את דברי רבי אלעזר וביטל את דעתו. מכאן פסק הרמב"ם שהמוחלת כתובתה — אין לה מזונות. אבל היו מן הראשונים שפסקו על סמך הירושלמי, שהמוחלת כתובה לא הפסידה מזונותיה. ובאר הרא"ה (ומובא גם בר"ן ובריטב"א) שהדבר תלוי במנהגי יהודה וגליל (לעיל נב: ולהלן) בזכות הירושיים ליתן לאלמנה כתובתה ולפוטר; למנהג בני יהודה שיש יכולת בידם להיפטר ממזונותיה, דין הוא שבמחילת כתובתה תפסיד מזונות, שאם לא כן, מה הועילו בתקנת הירושיים, הרי אם רצתה, תמחול כתובתה ותזון מהן בעל כרחן, הלכך למנהגם, בפקיעת הכתובה נפקע חיוב מזונות, שיכולין יורשין לומר לה: אילו לא מחלת כתובתך, היינו פורעין כתובתך ושוב אין עלינו חיוב מזונות. אך לשיטת אנשי גליל, שאין הירושיים יכולים לבוא בטענה זו, אינה מפסדת מזונות.

מתוך דבריו אלו יש להבין שמחילה בעל כרחו של הזוכה — מועילה. שלכן יכולה היתה לחייב את היורשין במזונות על ידי שתמחל על כתובתה בעל כרחם.

לאור זאת הקשה בקונטרס 'קבא דקשייטא' (קובץ של 103 קושיות ללא מענה, כמנין 'קבא', לבעל החלקת יואב; קושיא מו), קושיא אלימתא: מדוע הוצרך הלל לתקן פרוזבול למנוע שמיטת חובות, הרי ביד המלוה קודם מוצאי השמיטה לדחות את זמן הפרעון עד אחר ראש השנה, שאז אינו משמט, כדין המלוה את חברו

ב. אשה שקידושיה קדושי טעות, אפילו בנה מורכב על כתיפה — ממאנת והולכת לה. הלכך אם זינתה כשהיתה תחתיו — לא נאסרה עליו. (והיא לא נתפשה — אסורה, ויש לך אחרת שאעפ"י שלא נתפסה מותרת. רב יהודה אמר שמואל משום רבי ישמעאל).

ג. אמר רב יהודה: נשים שגנבון גנבים — מותרות לבעליהם (ישראלים), שאנוסות הן. ואעפ"י שמספקות להם לחם ומשלחות להם חצים, מחמת יראה עושות כן. ודאי, אם משחררים אותן הגנבים לבעליהן והן הולכות מעצמן אל הגנבים — אסורות. שבויות מלכות, כגון אחשורוש, שיודעות שלא יינשאו לו — מותרות לבעליהן ישראלים; כגון בן נצר (לסטים שנעשה מלך וראש ללסטים) — אסורות, כי סברה שיישאנה ותהא אשת מלך. שבויות ליסטות דעלמא — מותרות, שאפילו ליקוחים שלו קשים לה לפיכך אינה אלא אנוסה.

דף נב

צא. האם חייב האיש לפדות את אשתו במקרים דלהלן?

א. היתה האשה אסורה עליו משום איסור כהונה, כגון אלמנה לכהן גדול.

ב. היתה אסורה עליו בשאר איסורי לאוין, כגון ממזרת לישראל.

ג. הדירה האיש מהנאה.

ד. נדרה היא וקיים לה הוא.

א. אלמנה לכהן גדול — אביי אמר: חייב לפדותה, שאני קורא בה 'ובכהנת אהדינך למדינתך', והרי יש לה כתובה וכל תנאי כתובה הניטלים ביציאה. רבא אמר: פטור, שכל שאסורה עליו משום דבר אחר ולא מחמת השבייה עצמה, אינו חייב לפדותה. (והלכה כרבא. פוסקים).

ב. ממזרת ונתינה לישראל — אינו חייב לפדותה, שאין אני קורא בה 'ואותבינך לי לאנתו'.

ואם אכל פירות מנכסיה, חייב לפדותה כשיעור הפירות שאכל. וכן באלמנה לכהן גדול, לא

פטור רבא אלא ביותר מדמי הפירות שאכל. (תוס').

ג. הדירה הנאה; הדירה ולבסוף נשבית — רבי אליעזר אומר: פודה ונותן לה כתובתה. רבי יהושע אומר: נותן לה כתובתה ואינו פודה. ולאביי, אם היה כהן הכל מודים שחייב לפדותה, וכדין אלמנה לכהן גדול. לא נחלקו אלא בישראל. נשבית ולבסוף הדירה — אמר סומכוס: נראים הדברים שבוה לא פטר רבי יהושע, שאם כן, הלא תמיד יוכל להערים ולהדירה כשנשבית ולהיפטר מפרקונה.

ד. נדרה היא וקיים לה הוא — משמע בגמרא שדינה כדין הדירה הוא, הן לרבי אליעזר הן לרבי יהושע. [ואולם במקום אחר נחלקו תנאים בדבר (להלן עא), ויש דעה שהיא נתנה אצבע בין שיניה, ולפי זה משמע שפטור מפדיון ומכתובה, ואפילו נדרה לאחר שנשבית].

צב. א. נשבית בחיי בעלה ואחר כך מת הבעל — האם היורשים חייבים לפדותה?

ב. היו מבקשים ממנו סכום רב כדי לפדותה — האם חייב בכך? ומה הדין כשנשבתה יותר מפעם אחת?

ג. האם הבנים חייבים ברפואת האלמנה הניזונית מנכסיהם?

א. נשבית בחיי בעלה ואחר כך מת הבעל — שנו בברייתא: אם הכיר בה בעלה (— שנודע לו שנשבת עד שלא מת ונתחייב לפדותה) — יורשים חייבים לפדותה. לא הכיר בה — אין יורשים חייבים לפדותה. סבר לוי לעשות מעשה כאותה ברייתא. אמר לו רב בשם רבי חייא: אין הלכה כן אלא כדברי הברייתא האחרת שבכל אופן אין היתומים חייבים לפדותה, שאין אני קורא בה 'אותבינך לאינתו'. וכל שכן נשבת לאחר מות הבעל, אין היורשים חייבים לפדותה כיון שתקנו פירות תחת פרקונה, היורשים שאינם חייבים בפרקונה אינם אוכלים פירות. (רי"ף).

ב. היו מבקשים ממנו עד עשרה בדמיה — פעם ראשונה פודה. מכאן ואילך רצה פודה רצה אינו פודה. רבן שמעון בן גמליאל אומר אין פודים את השבויים יותר על כדי דמיהם מפני תקון העולם. הרי"ף פסק הלכה כרשב"ג, כי כן משמע מסתם משנה בגטין, שאין פודים את השבויים אלא בכדי דמיהם. והרמ"ה פסק כחכמים, שלא אמרו במשנה אלא בפדיון אחרים, אבל אשתו כגופו דמי, וכשם שמותר לו לאדם לפדות עצמו בממון רב, הוא הדין לאשתו. ולזה נטה הרא"ש. וכן אם היו מבקשים עד עשרה בכתובתה — פעם ראשונה פודה. מכאן ואילך — רצה פודה רצה אינו פודה (דברי רבי. כן גרסת הרי"ף). רשב"ג אומר, אינו פודה. (והלכה כרבי. רי"ף). לפרש"י משמע שפעם שניה אינו חייב כלל לפדותה, אפילו בדמיה, וכן נקט הרא"ש לעיקר. ורבנו חננאל פירש שבכדי דמיה פודה. והרמב"ם (אישות יד, ט) מפרש רצה פודה אפילו ביותר מכדי דמיה, רצה אינו פודה — אלא מגרשה ונותן לה כתובתה, אבל בפעם ראשונה על כרחו לפדותה ואינו רשאי לגרשה וליתן לה כתובתה. וכן פסק הרמב"ם להלכה.

ג. רפואה הריהי כמוזנות, הלכך אלמנה הניזונת מנכסי יתומים, אף מתרפאת מהם. רבן שמעון בן גמליאל אומר: רפואה שאין לה קצבה (שהיא חולה תדיר. רש"י) הריהי כמוזנות. רפואה שיש לה קצבה — מתרפאת מכתובתה. (וכן הלכה. פוסקים). אמר רבי יוחנן: עשו הקזת דם בארץ ישראל כרפואה שאין לה קצבה. מבוואר בגמרא שאשה הצריכה רפואה בכל יום והרי אין לה קצבה, אם יפסקו היורשים עם הרופא שיקבל עליו רפואתה עולמית בסכום מסוים — הרי זו רפואה שיש לה קצבה ומתרפאת מכתובתה. א. משמע מפשטות דברי הגמרא שאין חילוק בין רפואה קצובה לשאינה קצובה אלא ביתומים, אבל כשהבעל חי חייב לרפואתה מממונו בכל אופן. וכן יש לנקוט אעפ"י שצריכים לדחוק לפי זה דברי הירושלמי. (רא"ש). ב. בכלל חיוב רפואה, ליתן לה כל מה שצריכה כדי שלא תחלה, כמו בגדים חמים וכדומה. וכן למנוע ממנה כל דבר העלול להביאה לידי חולי. (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב קנח). ג. מסתבר שחיוב מוזנות ורפואה הוא חיוב הגוף המוטל על הבעל מתנאי כתובה בין אם יש לו נכסים בין אין לו, אלא שכשאין לו נכסים הרי הוא אנוס מלקיים חיובו, מפני שאין מוציאים מן הלקוחות למוזנות מפני תיקון העולם. ולפי זה נראה שעבירה היא לבעל לבזבז נכסיו כדי שלא יישאר לאלמנה ממה לזון, שעובר בכך על תקנת חכמים. וכן נראה שאם בניו עשירים וכד' ויודע שאם יצוה עליהם לזון אלמנתו משלהם יקיימו בקשתו — מסתבר שחייב לצוותם על כך, כי בעצם הוא מחויב במוזנותיה גם כשאין לו נכסים. ואף מסתבר שמחויב ליקח צדקה או לקבל מתנות בשביל זה, שלא יעבור על חיובו באונס. (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב קנח).

צג. א. מהי כתובת בנין דכרין ומפני מה התקינה?

ב. האם האב חייב ליתן לבתו לנדוניה, וכמה?

ג. האם כתובת בנין דכרין נגבית מן המטלטלין ומנכסים משועבדים?

א. 'כתובת בנין דכרין' היא תנאי מתנאי כתובה, שבני האשה יורשים את כתובת אמם כאשר מתה בחיי בעלה ואחר כך מת הבעל, ואם יש לו בנים מאשה אחרת — לא יטלו הללו בכתובה של זו. ומפני מה התקינה כן — כי כשיודע אדם שהנכסים יישארו במשפחתו, אצל בני בתו, לא יימנע מלכתוב נדוניה לבתו כבנו, ובכך יקפצו עליה אנשים לשאתה (קחו בנים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנות יכם תנו לאנשים — ילבישן ויכסן ויתן להן דברים ועי"כ תינשאנה). ומאותו טעם תקנו שהבנים יורשים את כל כתובתה, אף את מה שכתב לה בעלה, שאם תאמר אינם יורשים אלא נדונייתה, יימנע האב ולא יכתוב לה. [ואף אם לא כתב האב כלום, לא חילקו חכמים בתקנתם הלכך יורשים את כתובת אמם].
ואולם לארוסה אין כתובת בנין דכרין, כי אין האב נותן כלום כל זמן שהיא ארוסה. (עפ"י תוס' נג סע"ב).

ליבמה, לא ברור אם תקנו לה כתובת בנין דכרין כי שמא הואיל וכתובתה על נכסי בעלה הראשון, אין לה תנאי כתובה זה. (עתוס' שם).

ולא עקרו חכמים דין ירושה דאורייתא מכל וכל, ולכן אם אין מותר דינר בנכסים יתר על הכתובות, לקיים בו דין ירושה דאורייתא — חולקים כל היורשים בשוה, ואין הבנים נוטלים כתובת אמן. ועשו חכמים דין זה כדין נחלה ולכך בת בין הבנים אינה יורשת. ולא רצו חכמים לחלק בתקנתם, ולכן הבת אינה נוטלת כתובת אמה, אף בת בין הבנות.

כמה מן הגאונים כתבו שעכשיו בטלה כתובת בנין דכרין, כי אין שייך עתה טעם התקנה, שהרי מרבים ליתן לבת יותר ויותר והלואי שיתן לבנו כבתו. ואולם שאר ראשונים כתבו שאין לבטלה, אלא שיש לנו להעמידה על עיקר דין הגמרא ולא להוסיף, ולכן אין גובים ממטלטלין אלא מקרקעות, אף לאחר שתקנו הגאונים לגבות הכתובה אף מן המטלטלין, וכדלהלן. (ע' ברא"ש ובשא"ר).

ב. צו חכמים (על פי הכתוב הנ"ל), שיתן אדם מנכסיו מעט לבתו כדי שתנשא בו, וזהו הנקרא 'פרנסה', ויתן כפי עשורו. עד כמה — עד עישור מנכסיו (אביי ורבא. ומשמע שיותר מכן לא התירו חכמים משום העברת נחלה. תוס' ג:). ואם היה עני לא יפחות לה מכסות שפוסקים לאשת עני שבישראל. (עפ"י להלן סח. רמב"ם — אישות כ,א).

ואין כופים את האב על נתינת נדוניה לבתו אלא שכן ראוי לעשות לכתחילה. (כמבואר במעשה דרב פפא. וכ"ה לשון הרמב"ם שם; כסף משנה). ואין ראוי ליתן יותר מדאי, שיש בזה משום העברת נחלה מן הבן. (וכנ"ל. כן מבואר מהמעשה ברב יהודה בר מרימר. וע"ע אגרות משה יו"ד ח"ד לז,א).

ג. כתובת בנין דכרין אינה נגבית ממטלטלים, כי עשאוה חכמים ככתובה שאין מטלטלי היתומים משועבדים לה.

לאחר תקנת הגאונים שכתובה גובה ממטלטלין, כתבו התוס' שהוא הדין לכתובת בנין דכרין, ואולם כמה מהראשונים חולקים וסוברים שלענין זה אין לעשות תנאי כתובה ככתובה, (וכנ"ל.

ע' בראשונים כאן ולעיל ג).

לענין טריפה ממשועבדים — נחלקו הדעות (להלן נה). האם 'ירתון' תנן — כירושה שאינה במשועבדים, או 'יסבון' תנן. והלכה שאינה טורפת משועבדים.